

Tema 28. La finalitat dels centres educatius de justícia juvenil i els principis inspiradors de la seva activitat. El procediment per iniciar l'execució de les mesures. Els drets i les obligacions dels menors internats.

Esquema

- I. La finalitat dels centres educatius de justícia juvenil i els principis inspiradors de la seva activitat
 - 1. La finalitat dels centres de justícia juvenil i les mesures d'internament
 - 2. Els principis inspiradors de l'activitat dels centres
- II. El procediment per iniciar l'execució de les mesures
 - 1. Inici de l'execució i designació del centre
 - 2. Tràmits després de l'ingrés
- III. Els drets i les obligacions dels menors internats
 - 1. Els drets dels menors internats
 - 2. Els deures dels menors internats
 - 3. Informació i reclamacions

I. La finalitat dels centres educatius de justícia juvenil i els principis inspiradors de la seva activitat

La Llei orgànica 5/2000, reguladora de la responsabilitat penal dels menors, en l'exposició de motius diu que les mesures d'internament responen a una perillositat més gran del subjecte, manifestada en la naturalesa peculiarment greu dels fets comesos, caracteritzats en els casos més destacats per la violència, la intimidació o el perill per a les persones. Per tant, l'objectiu prioritari de la mesura és que el menor disposi d'un ambient amb les condicions educatives adequades perquè pugui reorientar les disposicions o les deficiències que han caracteritzat el seu comportament antisocial, i quan per aconseguir-ho calgui assegurar, almenys de manera temporal, la seva estada en un règim físicament restrictiu de la seva llibertat.

Tal com desenvolupa la Llei 27/2001, de 31 de desembre, de justícia juvenil, en el títol III, seguint les Regles de les Nacions Unides per a la protecció dels menors privats de llibertat, del 14 de desembre de 1990, l'acció educativa en l'àmbit de la justícia juvenil es du a terme en un context d'execució penal i, per tant, de control per ajudar el menor a sentir-se responsable dels seus actes i a comprendre l'efecte que aquests tenen sobre els altres, com a estímul d'un procés de canvi de conducta.

1. La finalitat dels centres de justícia juvenil i de les mesures d'internament

L'activitat dels centres té com a objectiu fonamental la integració i la reinserció social dels menors i joves sentenciats a mesures d'internament, mitjançant l'aplicació de programes eminentment educatius i responsabilitzadors, així com la custòdia de tots els menors i joves internats amb mesures cautelars o definitives.

Per assolir la integració i reinserció social, els professionals dels centres orienten la seva actuació a la reducció del risc de reincidència dels menors i joves, mitjançant la identificació, l'avaluació i l'abordatge adequats dels factors de risc i de protecció que concorrin en cada cas. Amb aquesta finalitat, els professionals usen un sistema d'identificació i avaluació semiestructurat d'aquests factors.

2. Els principis inspiradors de l'activitat dels centres

L'activitat dels centres s'ha de desenvolupar amb les garanties establertes per la legislació vigent i dins dels seus límits, sempre que no estiguin expressament suspesos o restringits per la llei, el contingut de la sentència condemnatòria o el sentit de la mesura imposada.

Són principis rectors de l'activitat dels centres els establerts, amb caràcter general, en l'article 4 de la Llei 27/2001, de 31 de desembre, de justícia juvenil. En aquest sentit, l'actuació de les administracions públiques s'ha d'ajustar als *principis següents*:

- El respecte al lliure desenvolupament de la personalitat, i també dels senyals d'identitat propis i de les característiques individuals i col·lectives.
- La informació sobre els seus drets i l'assistència necessària per exercir-los.
- La prevalença de l'interès superior dels menors sobre qualsevol altre interès concurrent.
- L'adequació de les actuacions a l'edat, psicologia, personalitat i circumstàncies personals i socials dels menors i dels joves.
- L'aplicació de programes fonamentalment educatius, promotores i no repressius, que fomentin el sentit de la responsabilitat, el respecte als drets i a la llibertat dels altres i una actitud constructiva envers la societat.
- La prioritat dels programes d'actuació en l'entorn familiar i social propi, sempre que no sigui perjudicial per als interessos dels menors i els joves.
- El foment de la col·laboració i la responsabilització dels pares, els tutors o els representants legals en les actuacions administratives, i la subsidiarietat d'aquestes actuacions respecte de les funcions del pare i de la mare, quan s'intervingui amb menors d'edat.
- El caràcter preferentment col·legiat i interdisciplinari en la presa de decisions que afecten o poden afectar l'esfera personal, familiar o social dels menors i els joves.
- La confidencialitat, la reserva oportuna i l'absència d'ingerències innecessàries en la vida privada dels menors i els joves o de les famílies respectives, en les actuacions professionals que es duguin a terme.

- La coordinació i la col·laboració de les actuacions amb altres òrgans de la mateixa administració o d'una altra administració que intervinguin en l'àmbit dels menors i els joves.
- La promoció de la solidaritat i la sensibilitat social vers els menors i els joves amb problemàtiques de delinqüència o que viuen situacions d'inadaptació o conflicte social, i el foment de la participació de la iniciativa social en els programes impulsats per les administracions públiques per atendre aquestes problemàtiques.

Tal com especifica l'article 16 de la Llei 27/2001, de 31 de desembre, de justícia juvenil, l'activitat dels centres s'ha d'ajustar als següents *critèris d'actuació*:

- La vida en el centre ha de prendre com a referència la vida en llibertat, i ha de reduir al màxim els efectes negatius que l'internament pot comportar per als menors o els joves o per a les respectives famílies.
- L'afavoriment d'una relació adequada dels menors i els joves amb els seus familiars i coneguts, sempre que no sigui en detriment dels interessos propis, per evitar el trencament dels vincles familiars i socials i facilitar-los la integració posterior.
- La promoció de la col·laboració i la participació de les institucions comunitàries, públiques i privades, especialment de les més properes geogràficament i culturalment, d'acord amb els principis establerts per l'article 1, en el procés d'integració social dels menors i els joves internats.

II. El procediment per iniciar l'execució de les mesures

1. Inici de l'execució i designació del centre

Correspon a l'entitat pública designar el centre on s'han d'executar els internaments cautelars i definitius.

Per iniciar l'execució d'una mesura ferma d'internament en centre, l'entitat pública responsable de l'execució de les mesures d'internament ha de rebre el testimoniatge de la sentència del jutjat de menors que s'imposa al menor. L'entitat pública competent, en aquest cas la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil, ha de designar el centre més adequat per a la seva execució d'entre els més propers al domicili del menor en què hi hagi places disponibles per a la seva execució, d'acord amb del tipus de mesura o del règim d'internament acordat. La designació es comunica al jutge de menors competent.

El trasllat a un altre centre diferent dels anteriors només es pot fonamentar en l'interès del menor de ser allunyat del seu entorn familiar i social, i requereix en tot cas l'aprovació del jutjat de menors competent per a l'execució de la mesura.

En aquest sentit es requereix l'aprovació prèvia del jutge de menors:

- Quan es proposa en interès del menor l'ingrés en un centre de la comunitat autònoma allunyat del seu domicili i del seu entorn social i familiar.
- Quan es proposa l'ingrés del menor en un centre d'una altra comunitat autònoma, perquè hi té el domicili o l'hi tenen els seus representants legals
- Quan es proposa per a l'execució de la mesura l'ingrés del menor en un centre socio sanitari.

En les mesures d'internament, el centre designat ha d'elaborar el programa individualitzat d'execució en el termini de 20 dies a comptar de l'inici, prorrogable amb l'autorització judicial prèvia. El programa individualitzat d'execució de la mesura s'ha de comunicar al jutge competent perquè l'aprovi.

El procediment per iniciar l'execució de les mesures cautelars que s'acordin de conformitat amb l'article 28 de la Llei orgànica reguladora de la responsabilitat penal del menor (LORPM) és molt similar. Una vegada adoptada la mesura, es comunica a l'entitat pública interlocutòria corresponent i de forma immediata s'ordena el trasllat del menor al centre que l'entitat pública ha designat per a la mesura cautelar.

En les mesures d'internament cautelar, i per respectar el principi de presumpció d'innocència, el programa individualitzat d'execució s'ha de substituir pel model individualitzat d'execució, el qual ha de planificar la intervenció educativa d'acord amb el règim del menor i la seva situació processal. Igual que el programa individualitzat d'execució, el model s'ha de trametre al jutjat de menors perquè l'aprovi en el termini de 20 dies, prorrogable amb autorització judicial prèvia, a comptar de l'inici de l'execució de la mesura.

Només pot ingressar un menor o jove en un centre en els casos previstos a l'article 22 de la Llei 27/2001, de justícia juvenil. En el cas de presentació voluntària al centre d'un menor o jove que al·legui que un jutge de menors ha dictat contra ell un manament d'internament cautelar o una sentència ferma d'internament, o bé que ha fugit o no ha retornat a un altre centre, es comprova la veracitat de la documentació aportada pel menor. Si hi ha dubtes sobre la manifestació del menor o jove o la documentació que aporta, el centre es posa en contacte de forma immediata amb el jutjat de menors corresponent o, si de cas hi manca, amb el jutjat de guàrdia i/o l'entitat pública per contrastar i verificar la informació i/o la documentació aportada. Si es determina que és procedent l'ingrés del menor al centre, es duen a terme els tràmits d'ingrés ordinari corresponents.

Els trasllats dels menors i els joves

- Els trasllats dels menors i els joves d'un centre a un altre o a institucions hospitalàries acordats per l'òrgan administratiu competent i les sortides destinades a la pràctica de diligències processals acordades pel Ministeri Fiscal o l'autoritat judicial competent les han de dur a terme membres del cos de policia de la Generalitat - Mossos d'Esquadra, que han de respectar la dignitat, la

seguretat, la privadesa i els drets dels menors i els joves. Si l'edat i les circumstàncies dels menors i joves ho aconsellen, en els trasllats els ha d'acompanyar el personal del centre que es designi.

- L'òrgan administratiu responsable de l'execució de la mesura pot ordenar que en el trasllat intervingui la policia, quan consideri que hi ha risc de fuga o perill per a la integritat física dels menors o els joves o d'altres persones.
- Els trasllats de menors i joves que no requereixin l'autorització judicial prèvia s'han de comunicar, no obstant això, a l'autoritat judicial competent.

2. Tràmits després de l'ingrés

Els centre d'internament han de portar un registre en el qual han de constar les dades d'identitat dels menors i els joves internats, la data i l'hora dels ingressos, els trasllats i els desinternaments, els òrgans que els han ordenat i els motius d'aquestes actuacions.

Un cop ingressat el menor o jove en el centre es duen a terme els tràmits previstos a l'article 25 de la Llei 27/2001, de 31 de desembre, de justícia juvenil i a l'article 32 del Reglament aprovat pel Reial decret 1774/2004, de 30 de juliol, d'acord amb l'ordre següent:

- Escorcoll del menor o jove i de les seves pertinences.
- Registre de l'ingrés en el llibre corresponent.
- Comunicació de l'ingrés als representants legals, a les autoritats i persones autoritzades.
- Identificació fotogràfica del menor o jove, d'acord amb el procediment establert.
- Examen mèdic del menor o jove, en el termini màxim de 24 hores des de l'ingrés, i adopció de les mesures d'higiene personal necessàries. Amb el resultat de l'examen mèdic se'ls obre la història clínica individual, a la qual només té accés el personal autoritzat.
- Lliurament al menor o jove d'informació escrita, en una llengua de la seva comprensió, sobre els seus drets i obligacions, el règim d'internament en què es troben, les qüestions d'organització general, les normes de funcionament del centre, les normes disciplinàries i els mitjans per formular peticions, queixes o recursos, amb el contingut mínim previst a l'article 25.5 de la Llei 27/2001.

En el cas d'ingrés en un centre d'un menor o jove estranger, se n'han d'assabentar les autoritats diplomàtiques o consulars del seu país.

A continuació, el menor o jove es trasllada a la unitat de convivència que sigui més adequada, tenint en compte els criteris de sexe, edat, maduresa, necessitats, habilitats socials, nivells d'adaptació i autonomia personal.

A l'hora d'ubicar al menor en una unitat de convivència s'ha de tenir en compte el que recull l'article 26 de la Llei 27/2001, de 31 de gener, de justícia juvenil, respecte de la separació que en un mateix centre s'ha de mantenir entre:

- Els menors i els joves, llevat dels casos en què pertanyin a una mateixa família i que el contacte es consideri beneficiós per a uns i altres, o quan es tracti d'aplicar conjuntament un programa o una activitat concreta i el contacte sigui útil per als menors.
- Els menors i els joves detinguts o internats cautelament i els menors i els joves sentenciats.
- Els menors i els joves d'un i altre sexe, excepte per dur a terme activitats formatives, educatives, recreatives o laborals.
- Els menors i els joves que per qualsevol circumstància personal requereixen una protecció especial i aquells que els puguin posar en situació de risc o de perill.

III. Els drets i les obligacions dels menors internats

La Llei 5/2000 en el seu títol preliminar conté la declaració general en la qual recull que les persones a qui s'apliqui aquesta Llei gaudeixen de tots els drets que reconeix la Constitució i l'ordenament jurídic, particularment la Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, així com la Convenció sobre els drets del nen, de 20 de novembre de 1989, i de totes les normes sobre protecció de menors que contenen els tractats vàlidament signats per l'Estat espanyol, sempre que aquests no estiguin expressament suspesos o restringits per la llei, el contingut de la sentència condemnatòria o el sentit de la mesura imposada.

1. Els drets dels menors internats

L'article 56 de la LORPM i l'article 19 de la Llei 27/2001 estableixen en els respectius redactats quins són els drets dels menors internats:

Tots els menors internats tenen dret que es respecti la seva personalitat, la seva llibertat ideològica i religiosa i els drets i els interessos legítims no afectats pel contingut de la condemna, especialment els inherents a la minoria d'edat civil, quan sigui el cas. En conseqüència, es reconeixen als menors internats els drets següents:

- Dret al fet que l'entitat pública de la qual depèn el centre vetlli per la seva vida, la seva integritat física i la seva salut, de manera que en cap cas no poden ser sotmesos a tractes degradants o a maltractaments de paraula o d'obra, ni ser objecte d'un rigor arbitrari o innecessari en l'aplicació de les normes.
- Dret del menor d'edat civil a rebre una educació i una formació integrals en tots els àmbits i a la protecció específica que per la seva condició li dispensen les lleis.

- Dret al fet que es preservi la seva dignitat i la seva intimitat, a ser designats pel seu nom propi i que la seva condició d'internats sigui estrictament reservada davant de tercers.
- Dret a l'exercici dels drets civils, polítics, socials, religiosos, econòmics i culturals que els corresponguin, excepte quan siguin incompatibles amb l'objecte de la detenció o el compliment de la condemna.
- Dret a estar en el centre més proper al seu domicili, d'acord amb el règim d'internament, i a no ser traslladats fora de la seva comunitat autònoma, llevat dels casos i amb els requisits que preveu aquesta Llei i les seves normes de desplegament.
- Dret a l'assistència sanitària gratuïta, a rebre l'ensenyament bàsic obligatori que correspongui a la seva edat, sigui quina sigui la seva situació en el centre, i una formació educativa o professional adequada a les seves circumstàncies.
- Dret a un programa de tractament individualitzat i a participar en les activitats del centre.
- Dret a comunicar-se lliurement amb els pares, els representants legals, els familiars o altres persones, i a poder fer sortides i a tenir permisos, d'acord amb el que disposen aquesta Llei i les seves normes de desplegament.
- Dret a comunicar-se de manera reservada amb els seus lletrats, amb el jutge de menors competent, amb el Ministeri Fiscal i amb els serveis d'inspecció de centres d'internament.
- Dret a una formació laboral adequada, a una feina remunerada, dins de les disponibilitats de l'entitat pública, i a les prestacions socials que els puguin correspondre, quan arribin a l'edat establerta legalment.
- Dret a formular peticions i queixes a la direcció del centre, a l'entitat pública, a les autoritats judicials, al Ministeri Fiscal, al Defensor del Poble o la institució anàloga de la seva comunitat autònoma, i a presentar tots els recursos legals que preveu aquesta Llei davant el jutge de menors competent, en defensa dels seus drets i interessos legítims.
- Dret a rebre informació personal i actualitzada dels seus drets i les seves obligacions, de la seva situació personal i judicial, de les normes de funcionament intern dels centres que els acullin, així com dels procediments concrets per fer efectius aquests drets, especialment per formular peticions, queixes o recursos.
- Dret al fet que els seus representants legals siguin informats sobre la seva situació i evolució i els drets que els corresponen, amb els únics límits que preveu aquesta Llei.
- Dret de les menors internades a tenir en companyia seva els fills menors de tres anys, en les condicions i amb els requisits que s'estableixin per reglament.

2. Els deures dels menors internats

De la mateixa manera, l'article 57 de la LORPM i l'article 20 de la Llei 27/2001 estableixen en els respectius redactats quins són els deures i les obligacions que tenen els menors internats.

Els menors internats estan obligats a:

- Romandre en el centre a disposició de l'autoritat judicial competent fins al moment de la seva posada en llibertat, sens perjudici de les sortides i les activitats autoritzades que puguin fer a l'exterior.
- Rebre l'ensenyament bàsic obligatori que els correspongui legalment.
- Respectar i complir les normes de funcionament intern del centre i les directrius o les instruccions que en rebin del personal en l'exercici legítim de les seves funcions.
- Col·laborar en la consecució d'una activitat ordenada a l'interior del centre i a mantenir una actitud de respecte i consideració envers tothom, dins i fora del centre, especialment vers les autoritats, els treballadors del centre i els altres menors internats.
- Utilitzar adequadament les instal·lacions del centre i els mitjans materials que es posin a la seva disposició.
- Observar les normes higièniques i sanitàries, i sobre vestuari i neteja personal establertes pel centre.
- Fer les prestacions personals obligatòries previstes en les normes de funcionament intern per mantenir el bon ordre i la neteja del centre.
- Participar en les activitats formatives, educatives i laborals establertes d'acord amb la seva situació personal per preparar la seva vida en llibertat.

3. Informació i reclamacions

Perquè els menors tinguin coneixement dels seus drets i puguin fer les reclamacions oportunes, quan ingressin al centre han de rebre informació escrita sobre quins són els seus drets i les seves obligacions, el règim d'internament en què estan, les qüestions d'organització general, les normes de funcionament del centre, les normes disciplinàries i els mitjans per formular peticions, queixes o recursos. La informació se'ls ha de facilitar en un idioma que entenguin. Als que tinguin qualsevol mena de dificultat per comprendre el contingut d'aquesta informació, se'ls ha d'explicar per un altre mitjà adequat.

Punts clau

- La finalitat dels centres educatius és, d'una banda, la reinserció social dels menors i, de l'altra, la custòdia.

- L'activitat en els centres ha de ser educativa i rehabilitadora, basada en el principi de l'interès superior del menor, respectar els seus drets i el compliment dels seus deures.

Bibliografia

DÍAZ-MAROTO Y VILLAREJO, J. [et al.] (2008). *Comentarios a la ley reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. Pamplona: Aranzadi.

MONTERO HERNANZ, T (2009). *La justicia juvenil en España. Comentarios y reflexiones*. Barcelona: Editorial La Ley.

ORNOSA FERNÁNDEZ, M. R. (2007). *Derecho penal de menores*. Barcelona: Editorial Bosch.